

Szanowni Czytelnicy „Ochrony Zabytków”!

Oddajemy w Państwa ręce kolejny numer naszego czasopisma – 1/2021. Liczymy, że spotka się z dobrym odbiorem, a zarazem będzie symptomem normalności w niespokojnych czasach. Żyjemy niezmiennie pod presją zagrożenia pandemicznego, które raz cofa się nieco, by za chwilę dać o sobie znać ponownie. Zagrożenie determinuje zmiany, także w sferze ochrony dóbr kultury. Zmieniają się formy uczestniczenia w wydarzeniach czy wzajemnego komunikowania. Do codziennego języka wchodzi słowo webinar, streaming, czy nazwy komunikatorów, które pozwalają na zdalne konferencje i spotkania. Komputer stał się „oknem na świat” w kolejnym znaczeniu – „okna spotkań”. Miarą zmian cywilizacyjnych i kulturowych jest fakt, iż najpoważniejsze międzynarodowe spotkania odbywają się zdalnie. Tak było choćby w przypadku sesji Międzyrządowego Komitetu ds. Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego, który na posiedzeniu online odbywającym się w dniach 14-19 grudnia 2020 roku zdecydował o nowych wpisach na trzy listy międzynarodowe, tworzone w ramach Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Z satysfakcją można odnotować, że na Listę reprezentatywną niematerialnego dziedzictwa kulturowego ludzkości została wpisana „Kultura bartnicza” jako wspólny wpis Polski i Białorusi. W czasie gdy obawy o zdrowie zaprzętają uwagę społeczeństw, miód i tradycyjna kultura bartnicza zdają się być tematami szczególnie aktualnymi.

Również w trybie zdalnym przeprowadzono sesję Komitetu Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego. Gospodarzem spotkania były Chiny. Formalnie miasto Fuzhou, lecz faktycznie globalna sieć łączności zdalnej. Było to spotkanie niezwykle, gdyż odroczone. 44. sesja Komitetu Światowego Dziedzictwa, organu międzyrządowego Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, odbyła się w dniach 16-31 lipca 2021 roku i wypełniła lukę spowodowaną zeszłorocznym lockdownem. Z polskiej perspektywy nie była to łatwa sesja. Odnotowaliśmy sukces w sferze dóbr naturalnych. Bieszczadzkie lasy znalazły miejsce w poszerzeniu seryjnej nominacji „Pradawnych i pierwotnych lasów bukowych w Karpatach i innych regionach Europy”. Warto wspomnieć, iż jest to trzecie poszerzenie nominacji zainicjowanej w 2007 roku przez Słowację i Ukrainę. Buczyny z uroczysk Bieszczadzkiego Parku Narodowego znalazły się wśród 94 obszarów współtworzących obecnie dobro położone na terytorium 18 państw. Ewolucja wpisu dobrze ilustruje koncepcję budowy Listy Światowego Dziedzictwa jako platformy współpracy międzynarodowej.

Podczas tegorocznej sesji Komitetu Światowego Dziedzictwa mniej powodów do radości niż przyrodnicy mieli polscy specjaliści do spraw dziedzictwa kulturowego. Wprawdzie nie przekreślono ostatecznie szans na wpis Stoczni Gdańskiej jako miejsca narodzin „Solidarności” i istotnych światowo przemian historycznych na Listę Światowego Dziedzictwa, to jednak odroczenie decyzji zawiodło polskie nadzieje. Z kronikarskiego obowiązku odnotujemy też, że inne miasto portowe – Liverpool – zostało wykreślone z Listy ze względu na inwestycje na nabrzeżu zmieniające charakter miejsca. To poważne ostrzeżenie dla wszystkich gospodarzy dóbr światowego dziedzictwa, którzy zmagają się z nadmierną presją inwestycyjną. Pozostając w kręgu inspiracji UNESCO, dodajmy, że w roku 2021 pod auspicjami

tej organizacji obchodzona jest 50. rocznica rekonstrukcji Zamku Królewskiego w Warszawie – ostatni etap odbudowy Warszawy i jej społeczeństwa (1971). Lista rocznic UNESCO jest aktualizowana co dwa lata. Państwa członkowskie UNESCO zgłaszają nań rocznice wydarzeń „o niepodważalnym znaczeniu światowym lub co najmniej regionalnym, których dorobek związany jest z upowszechnianymi przez UNESCO ideami dialogu kultur, zrozumienia i współpracy międzynarodowej oraz pokoju”¹. Bez wątplenia odbudowa warszawskiego zamku i jego przywrócenie kulturze ma wymiar uniwersalny jako symbol przezwyciężenia barbarzyństwa wojny i troski o dziedzictwo kulturowe.

Przechodząc od spraw w wymiarze globalnym do lokalnych, można odnotować jeszcze rocznicę, która przemknęła niezauważona, a wiąże się z misją i tradycją Narodowego Instytutu Dziedzictwa. Otóż trzydzieści lat temu powołano Regionalne Ośrodki Studiów i Ochrony Środowiska Kulturowego, które z czasem wyewoluowały w Oddziały Terenowe NID. Ośrodki rozpoczęły pracę na podstawie Rozporządzenia Ministra Kultury i Sztuki nr 6/91 z 1 lipca 1991 roku, zgodnie z którym ówczesny dyrektor Ośrodka Dokumentacji Zabytków w Warszawie Marek Konopka uruchomił mechanizmy organizacyjne placówek terenowych. Z dzisiejszej perspektywy, gdy wciąż aktualnymi tematami badań i dyskusji są kwestie rozpoznania, wartościowania i kategoryzacji zasobu zabytków, warto wspomnieć inicjatywę, która miała na celu zoptymalizować naukowe, interdyscyplinarne rozpoznanie dziedzictwa kulturowego w regionach. Wszystkim współtwórcom i pracownikom ROSiOŚK przesyłamy okolicznościowe gratulacje. Zwłaszcza że w strukturach Oddziałów Terenowych NID do dziś są czynni, acz nieliczni już, uczestnicy wydarzeń z 1991 roku. Wypada życzyć sobie, by ich doświadczenia mogły być przekazywane kolejnym pokoleniom, które mają kontynuować misję ochrony dóbr kultury w Polsce.

Również w duchu kontynuacji, tym razem tradycji wydawniczych, zapraszamy do lektury naszego czasopisma. W numerze jak zawsze duża różnorodność tematów. Piotr Kilanowski erudycyjnie prezentuje postaci Józefa Napoleona Czerwińskiego i Wacława Heppena, omawiając sylwetki twórcze, indywidualną działalność oraz ich współpracę architektoniczno-budowlaną w latach 1909-1914. Sylwetce architekta Jakiwa (Jakuba) Rudnyckiego i jego realizacjom cerkiewnym poświęcił uwagę ukraiński badacz Wasyl Słobodian. To ważny głos charakteryzujący wspólne dziedzictwo pogranicza kultur. Kolejno prezentujemy dwa odmienne wymiary badań konserwatorskich. Bogusz Wasik relacjonuje wyniki badań archeologicznych w zachodnim międzymurzu zamku w Malborku, a Bartosz Zarębski omawia wyniki badań w skali pojedynczego zabytku ruchomego – późnogotyckiego obrazu tablicowego w typie Madonny Apokaliptycznej z klasztoru Bernardynów w Alwerni. Pojedyncze dzieła sztuki, ale i ich rola w kontekście architektonicznym są przedmiotem rozważań Elżbiety Gajewskiej-Prorok w artykule pt. *Witraże w kościele św. Krzysztofa we Wrocławiu – kreacja konserwatorska w dialogu z historią*. Szczególnej uwadze praktyków i teoretyków ochrony zabytków polecamy tekst Jacka Brudnickiego na temat zagospodarowania zabytku nieruchomego na cele użytkowe w świetle art. 25 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Tytuł sugeruje kazuistyczne – prawne podejście do tematu, jednak treść artykułu odnosi się szeroko do konkretnych i praktycznych problemów

¹ Według informacji Polskiego Komitetu ds. UNESCO, <https://www.unesco.pl/polskie-rocznice-2020-2021/>.

współczesnej ochrony zabytków. Równie aktualny charakter nosi refleksja Anny Mazurek na temat ochrony zabytkowych pojazdów w polskim systemie prawnym. Zachęcamy do lektury i wierzymy, że będzie inspirująca!

Na zakończenie dodajmy, iż nasze starania o znalezienie się w strefie ministerialnej punktacji czasopism naukowych zaowocowały przyznaniem „Ochronie Zabytków” 40 punktów. Wszystkim, którzy przyczynili się do uzyskania punktacji, serdecznie dziękujemy! Jednocześnie deklarujemy, iż nasze aspiracje są wyższe i będziemy nadal dokładać starań, by uzyskiwać lepsze oceny w tym systemie. Liczymy, że prezentowany numer czasopisma w Państwa oczach potwierdzi nasze aspiracje.

Zapraszamy do lektury!

W imieniu Redakcji „Ochrony Zabytków”

Andrzej Siwek

Redaktor Naczelny

Dear Readers of "Ochrona Zabytków"!

We present you the next issue of our magazine – no. 1/2021. We hope it will be well received and at the same time be a symptom of normality in these troubled times. We constantly live under the pressure of a pandemic threat that takes a step back, only to come back a moment later. The threat determines changes, also in the sphere of protection of cultural property. The forms of attending events or communicating with each other are changing. Words like webinar, streaming, or the names of communicators that allow for remote conferences and meetings are entering everyday language. The computer has become a "window on the world," in a new understanding – as a "meeting window." The fact that the most important international meetings are held remotely is a measure of civilization and cultural changes. This was the case, for example, during the session of the Intergovernmental Committee on Intangible Cultural Heritage, which, during an on-line meeting held from 14 to 19 December 2020, decided on new inscriptions on three international lists created under the UNESCO Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. We are satisfied to note that the "Beekeeping Culture" was inscribed on the Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity as a joint inscription of Poland and Belarus. At a time when health issues are a great concern for societies, honey and traditional beekeeping culture seem to be particularly current topics.

A session of the World Heritage Committee was also held remotely. The meeting was hosted by China. Formally by the city of Fuzhou, but actually a global remote communication network. It was an unusual meeting in that it was postponed. The 44th session of the World Heritage Committee, the intergovernmental body of the Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, took place from July 16 to 31, 2021, filling the gap caused by last year's lockdown. From the Polish perspective this was not an easy session. We have succeeded in the area of natural goods. Bieszczady forests have been included in the extension of the serial nomination "Ancient and Primeval Beech Forests of the Carpathians and Other Regions of Europe." It is worth mentioning that this is the third extension of the nomination initiated in 2007 by Slovakia and Ukraine. The beech forests of the Bieszczady National Park are among the 94 areas that currently form the property located on the territory of 18 countries. The evolution of the inscription illustrates the concept of building the World Heritage List as a platform for international cooperation.

During this year's session of the World Heritage Committee, Polish specialists in cultural heritage had less reasons to celebrate than naturalists. While the chances for the Gdańsk Shipyard, as the birthplace of "Solidarity" and a site of globally significant historical transformation, to be inscribed on the World Heritage List have not been definitively ruled out, the postponement of the decision has disappointed Polish hopes. Out of chronicle duty, let us also note that another port city – Liverpool – was removed from the List due to waterfront developments changing the character of the place. This is a serious warning to all hosts of World Heritage properties who are struggling with excessive investment pressures. Remaining in the circle of UNESCO inspirations, let us add that in 2021 the 50th anniversary of the reconstruction of the Royal Castle in Warsaw – the last stage of the reconstruction of Warsaw and its society (1971) – is celebrated under the auspices of this organization.

UNESCO's Anniversary List is updated every two years. UNESCO Member States nominate anniversaries of events "of undisputed global or at least regional significance whose legacy is related to the ideas of dialogue among cultures, international understanding and cooperation, and peace, as promoted by UNESCO."¹ Undoubtedly, the reconstruction of the Warsaw Castle and its restoration to culture has a universal dimension as a symbol of overcoming the barbarity of war and concern for cultural heritage.

Moving from global to local issues, we can also point to an anniversary that has passed unnoticed and is related to the mission and tradition of the National Institute of Cultural Heritage. Thirty years ago, Regional Centres for the Study and Protection of the Cultural Environment (ROSiOŚK) were established, which in time evolved into Regional Offices of the National Institute of Cultural Heritage. The centres started their work on the basis of the Decree of the Minister of Culture and Art No. 6/91 from 1 July 1991, according to which Marek Konopka, the then director of the Monuments Documentation Centre in Warsaw, launched the organizational mechanisms of field units. From today's perspective, when the issues of recognition, valuation and categorization of the historic resource are still current topics of research and discussion, it is worth mentioning the initiative that aimed to optimize the scientific, interdisciplinary recognition of cultural heritage in the regions. We send commemorative congratulations to all co-founders and employees of ROSiOŚK. Especially that the participants of the events of 1991 are still active in the structures of Regional Offices of the National Institute of Cultural Heritage, although few in number. We would like their experience to be passed on to future generations, who are to continue the mission of protecting cultural property in Poland.

Also, in the spirit of continuation, this time of publishing traditions, we encourage you to read our magazine. As always, the issue includes a large variety of topics. Piotr Kilański eruditely presents the figures of Józef Napoleon Czerwiński and Waław Heppen, discussing their creative profiles, individual activities, and their architectural and construction cooperation in the years 1909-1914. The Ukrainian researcher Vasyl Slobodian focused his attention on the figure of architect Jakiw (Jakub) Rudnycki and his Orthodox church projects. This is an important voice characterizing the common heritage of a borderland of cultures. Next, we present two different dimensions of conservation research. Bogusz Wasik reports on the results of archaeological research in the western zwinger of Malbork castle, and Bartosz Zarębski discusses the results of research on the scale of a single movable monument – a late Gothic panel painting of the Apocalyptic Madonna type from the Bernardine Monastery in Alwernia. Individual works of art, but also their role in the architectural context, are the subject of consideration by Elżbieta Gajewska-Prorok in her article, *Stained Glass of the Church of St Christopher in Wrocław. Conservators' Creation in Dialogue with History*. We recommend Jacek Brudnicki's text on the development of an immovable monument for utility purposes in the light of Article 25 of the Act of 23 July 2003 on the Protection and Guardianship of Monuments to both practitioners and theoreticians of monument protection. The title suggests a casuistic – legal approach to the topic, but the content

¹ According to the Polish National Commission for UNESCO, <https://www.unesco.pl/polskie-rocznice-2020-2021/>.

of the article refers broadly to concrete and practical problems of contemporary monument protection. Anna Mazurek's reflection on the protection of historic vehicles in the Polish legal system is equally up-to-date. Enjoy your reading, we hope it will be inspiring!

Finally, we would like to add that our efforts to be included in the ministerial scoring zone of scientific journals resulted in granting "Ochrona Zabytków" 40 points. We would like to thank everyone who contributed to the scoring! At the same time, we declare that our aspirations are higher and we will continue to make efforts to achieve better scores in this system. We hope that the presented issue of the magazine will confirm our aspirations.

Enjoy your reading!

On behalf of the Editorial Team of "Ochrona Zabytków"

Andrzej Siwek

Editor-in-Chief